

Maciej Białous

„Czysty Przekaz – od dezinformacji do świadomego odbiorcy”.

Raport z badania ewaluacyjnego

Niniejszy dokument jest podsumowaniem badania ewaluacyjnego, realizowanego w ramach projektu edukacyjnego pt. „Czysty Przekaz – od dezinformacji do świadomego odbiorcy”, który Sokółski Ośrodek Kultury (dalej: SOK) prowadził w partnerstwie z Fundacją PZU w pierwszej połowie 2026 roku.

Celem projektu było zwiększenie świadomości młodzieży oraz nauczycieli na temat mechanizmów dezinformacji i fałszywych przekazów (fake newsów), rozwinięcie umiejętności krytycznej analizy informacji, źródeł i przekazów medialnych oraz wzmocnienie kompetencji emocjonalnych – rozumienia wpływu emocji na odbiór treści medialnych. Cel miał być osiągnięty przede wszystkim poprzez zajęcia warsztatowe dla uczniów, spotkania z nauczycielami oraz opracowanie przykładowego scenariusza lekcji na tematy związane z wyżej wspomnianymi celem.

Ewaluacja została oparta na dwóch podstawowych narzędziach badawczych. Pierwszym z nich była ankieta do samodzielnego wypełnienia przez uczniów – uczestników zajęć oferowanych w ramach projektu. Anonimowa ankieta składała się z dwóch części. Pierwsza z nich miała za zadanie ustalić poziom wiedzy na temat dezinformacji i fałszywych przekazów w samoocenie uczniów przed rozpoczęciem zajęć. Pytano również o to, czy z tymi tematami uczniowie zetknęli się wcześniej na zajęciach w szkole oraz o to, jak dużo czasu spędzają korzystając z Internetu. Druga część ankiety miała na celu ustalenie poziomu wiedzy na temat dezinformacji i fałszywych przekazów w samoocenie uczniów po zakończeniu zajęć. W tej części znalazły się również pytania dotyczące oceny każdego z trzech bloków warsztatowych, w których brali udział uczniowie oraz innych opinii na temat warsztatów. Podczas pięciu terminów spotkań realizowanych w kwietniu i maju 2026 roku udało się zebrać 198 w pełni wypełnionych ankiet uczestników. Drugie z narzędzi wykorzystanych w badaniu to swobodny, grupowy wywiad ekspercki, przeprowadzony z gronem nauczycieli ze szkół, w których realizowano projekt. Ten element badań pozwolił na zebranie informacji z innej niż uczniowska perspektywy.

W dalszej części dokumentu zostaną omówione wyniki ewaluacji. W pierwszej kolejności zostaną przedstawione i zinterpretowane wyniki ankiet uczestników, a następnie wywiadu z nauczycielami. W końcowej części tekstu zostaną zaprezentowane syntetyczne wnioski oraz rekomendacje.

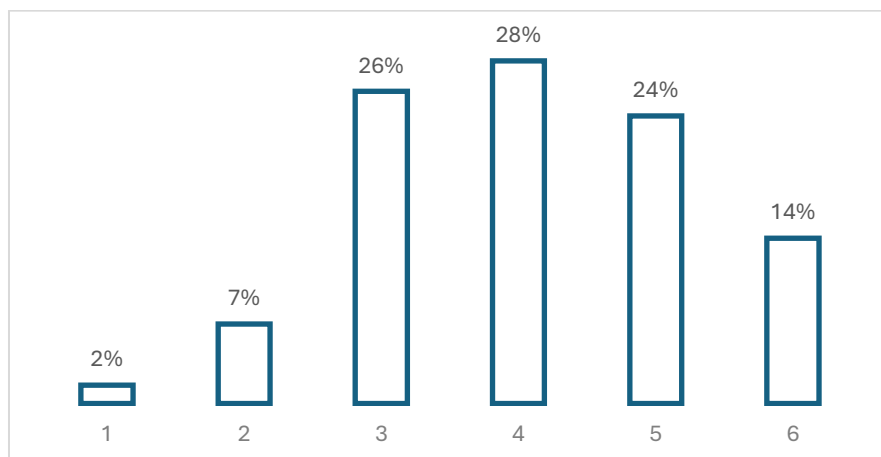
Badanie ankietowe wśród uczniów

Projekt zakładał, że uczniowie szkół podstawowych i ponadpodstawowych objętych projektem, wezmą udział w trzech blokach warsztatowych, z których każdy trwał około godziny. Bloki te były ze sobą powiązane tematycznie i odnosiły się do problematyki dezinformacji, fałszywych informacji oraz samodzielnego weryfikowania komunikatów. Blok 1 skupiał się na mechanizmach dezinformacji w Internecie oraz narzędziach pozwalających skutecznie chronić się przed szkodliwymi treściami. Blok 2 skupiał się na ćwiczeniu kompetencji krytycznego myślenia, które można wykorzystywać zarówno podczas korzystania z Internetu jak i poza nim. Blok 3 zwracał uwagę na psychologiczne aspekty przebywania w świecie cyfrowym oraz psychiczny dobrostan młodych uczestników projektu.

Warsztaty zorganizowano w kilku terminach w kwietniu i maju 2026 r. (9.04, 13.04, 23.04, 27.04, 5.05) w budynku SOK. W każdej z grup warsztatowych uczestniczyło od kilkunastu do dwudziestu kilku osób (uczniowie tych samych klas lub grupy łączone z kilku klas tej samej szkoły). Podczas warsztatów przekazano każdemu z uczestników papierowe ankiety do samodzielnego wypełnienia (część pierwsza przed zajęciami, część druga po zajęciach). Po przeprowadzeniu wszystkich zajęć udało się zebrać 198 w pełni wypełnionych ankiet, które stanowić będą podstawę dalszych interpretacji (N=198).

Część ankiety do wypełnienia przed zajęciami zawierała trzy pytania. Pierwsze z nich dotyczyło samooceny poziomu wiedzy na temat dezinformacji i fałszywych przekazów (fake newsów) w skali szkolnej (czyli od 1 do 6). Wykres poniżej przedstawia ogólny rozkład odpowiedzi na to pytanie.

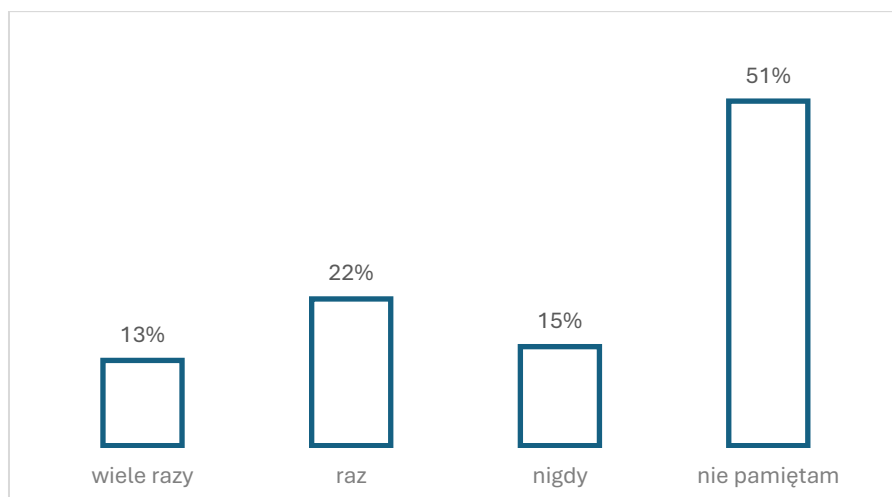
Wykres 1. Samoocena poziomu wiedzy na temat dezinformacji i fałszywych przekazów (fake newsów) przed zajęciami

Jak pokazuje wykres, uczniowie mają raczej wysokie mniemanie o własnej wiedzy na temat dezinformacji i fałszywych przekazów. Średnia arytmetyczna odpowiedzi wyniosła 4,07, natomiast mediana 4, co oznacza, że połowa uczniów oceniła siebie na ocenę 4 lub wyższą. Najniższe stopnie (1-2) przyznało sobie jedynie 9% uczniów. O połowę więcej badanych (14%) przyznało sobie najwyższą możliwą ocenę.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy uczniowie biorący udział w projekcie, zetknęli się w szkole z zajęciami na temat dezinformacji i fałszywych przekazów. W tym wypadku badani mogli wybierać odpowiedź z następującej puli: tak, wiele razy; tak, raz; nie, nigdy; nie pamiętam. Ogólny rozkład odpowiedzi na to pytanie pokazuje wykres poniżej.

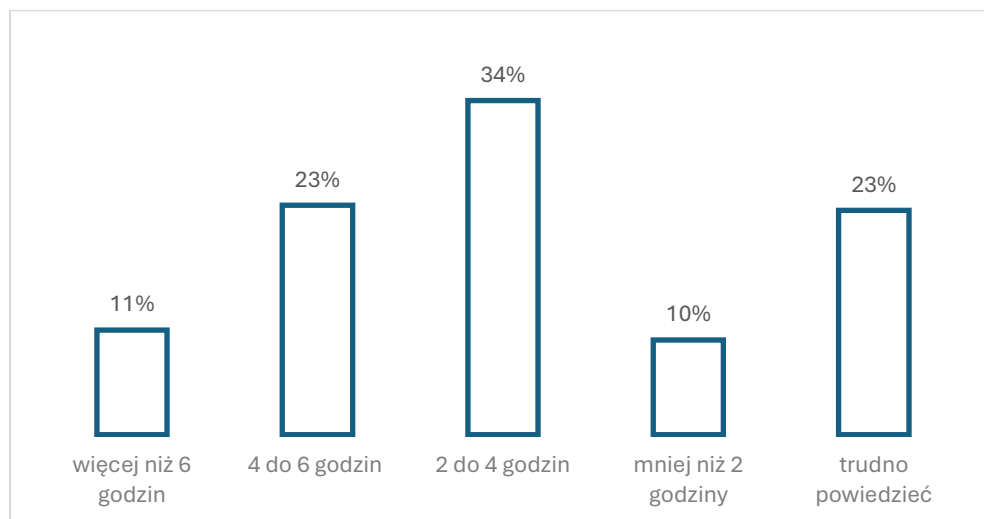
Wykres 2. Czy miałeś/miałaś w szkole jakieś zajęcia na temat dezinformacji i fałszywych przekazów (fake newsów)?

Przede wszystkim warto zwrócić uwagę, że ponad połowa badanych uczniów (101 osób) stwierdziło, że nie pamięta, czy tego rodzaju zajęcia odbywały się w szkole. Jest to bardzo duży odsetek odpowiedzi niepewnych, a możliwe wyjaśnienie tego stanu rzeczy było jednym z celów wywiadu z nauczycielami, opisanego w dalszej części tekstu. Nieco ponad jedna trzecia (35%) uczniów stwierdziła, że pamięta takie zajęcia w szkole, z czego 13% zwróciło uwagę, że zajęcia takie odbywały się więcej niż raz. Na tej podstawie można jednak stwierdzić, że problematyka warsztatów nie jest intensywnie realizowana poprzez zajęcia szkolne, co dowodzi zasadności realizacji projektu. Tym bardziej, że – jak pokazują odpowiedzi – uczniowie, którzy pamiętali, że takie zajęcia odbywały się w szkole przynajmniej raz, wykazywali się wyższą średnią samooceny niż ich koleżanki i koledzy. W grupie osób, które pamiętały takie zajęcia ze szkoły (odbyły się przynajmniej raz), średnia samoocena przed zajęciami wyniosła 4,17, podczas gdy wśród tych, którzy zadeklarowali, że takich zajęć nie było, samoocena wyniosła średnio 3,86 w sześciostopniowej skali.

Trzecie pytanie dotyczyło ilości czasu spędzanego każdego dnia w Internecie. Uczniowie mogli w tym wypadku wybierać najbardziej odpowiedni dla ich nawyków przedział czasowy. Ogólny rozkład odpowiedzi został przedstawiony na wykresie poniżej.

Wykres 3. Ile czasu dziennie spędzasz zazwyczaj korzystając z Internetu?

Jak widać, najczęściej udzielaną przez uczniów odpowiedzią było „2 do 4 godzin”. Tak zadeklarowała nieco ponad jedna trzecia badanych uczniów (34%, 67 osób). Dokładnie taka sama liczba respondentek i respondentów wskazała, że z Internetu korzysta ponad 4 godziny dziennie, a dla 11% badanych (21 osób) jest to ponad 6 godzin dziennie, co oznacza, że aktywności internetowe zabierają im większość wolnego czasu (tj. czasu poza zajęciami szkolnymi i snem).

Można więc uznać, że poziom zanurzenia w aktywnościach internetowych wśród badanych grup uczniów jest głęboki.

Warto zwrócić uwagę, że osoby, które więcej czasu spędzają w Internecie miały tendencję do wyższego oceniania własnych kompetencji jeśli chodzi o dezinformację i fałszywe przekazy w sieci. Tabela poniżej pokazuje średnią samoocenę dla poszczególnych grup badanych pod względem intensywności korzystania z Internetu.

Tabela 1. Intensywność korzystania z Internetu a samoocena dotycząca dezinformacji i fałszywych przekazów

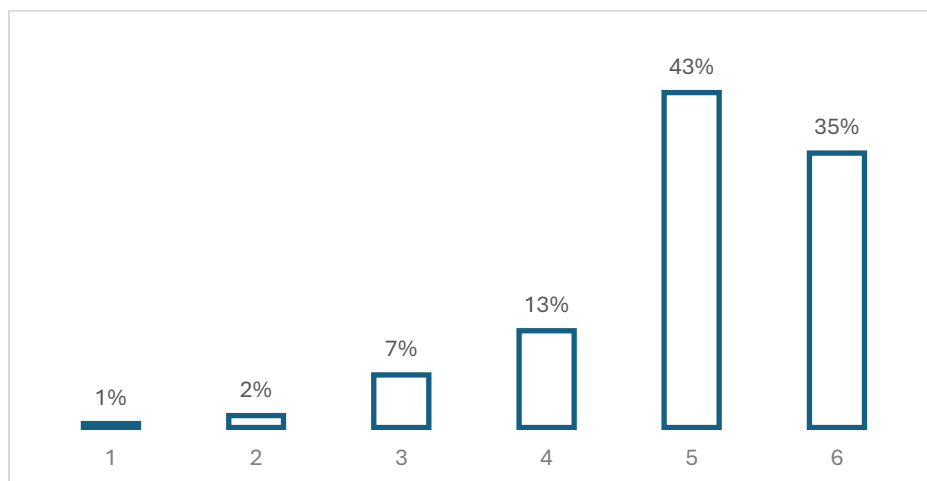
przeciętny czas korzystania

z Internetu	średnia samoocena
mniej niż 2 godziny	3,73
2 do 4 godzin	4,09
4 do 6 godzin	4,21
więcej niż 6 godzin	4,66

Analiza statystyczna z wykorzystaniem korelacji rang Spearmana wykazała, iż istnieje słaby ($r=0,18$), ale istotny statystycznie ($p=0,024$), dodatni związek pomiędzy czasem spędzonym w sieci a deklarowaną wiedzą początkową. Innymi słowy, można potwierdzić, iż więcej czasu spędzonego w Internecie zwiększa prawdopodobieństwo wyższej samooceny na temat dezinformacji i fałszywych przekazów.

Najważniejszym elementem w sekcji ankiety do wypełnienia po zajęciach było ponowienie pytania o samoocenę wiedzy na temat dezinformacji i fałszywych przekazów, tym razem po uczestnictwie w cyklu warsztatów. Wykres poniżej pokazuje ogólny rozkład odpowiedzi na to pytanie.

Wykres 4. Samoocena poziomu wiedzy na temat dezinformacji i fałszywych przekazów (fake newsów) po zajęciach

Jak widać, najczęściej udzielane odpowiedzi przesunęły się wyraźnie w stronę najwyższych ocen (5-6). Ponad trzy czwarte badanych oceniła się przynajmniej na piątkę, a ponad jedna trzecia na szóstkę. Jednocześnie odsetek osób oceniających się najniżej (1-2) spadł z poziomu 9% do 3%. Mediana odpowiedzi wzrosła do 5, natomiast średnia wyniosła 5,03. Można więc powiedzieć, że w opinii samych uczniów, po warsztatach ich poziom wiedzy na omawiane tematy wzrósł przeciętnie o jedną ocenę szkolną. Jest to wyraźny wskaźnik zasadności i skuteczności przeprowadzonych zajęć.

Tabela poniżej pokazuje natomiast, o ile stopni zmieniła się samoocena wiedzy wśród osób badanych.

Tabela 2. Wzrost poziomu wiedzy na temat dezinformacji i fałszywych przekazów po warsztatach

Stopnie	Odsetek badanych
3	5%
2	22%
1	39%
0	34%

Jak widać, około jednej trzeciej badanych nie zadeklarowała wzrostu wiedzy, ale były to przede wszystkim osoby, które przed zajęciami już deklarowały wysoką samoocenę (5-6). Ponad jedna czwarta badanych (27%) oceniła swoją wiedzę po zajęciach przynajmniej dwa stopnie wyżej.

Jak wspomniano wcześniej, warsztaty składały się z trzech bloków. Blok 1 dotyczył mechanizmów dezinformacji w Internecie oraz narzędzi pozwalających skutecznie chronić się przed szkodliwymi treściami. Blok 2 skupiał się na ćwiczeniu kompetencji krytycznego myślenia. Blok 3 zwracał uwagę na psychiczny dobrostan młodych uczestników projektu. Uczniowie po zajęciach poproszeni byli o ocenę każdego z bloków osobno, korzystając z dobrze znanej im skali szkolnej (od 1 do 6). Każdy z bloków oceniany był w dwóch aspektach – atrakcyjności zajęć oraz przekazanej wiedzy. Dokładne brzmienie pytań było następujące: Jak oceniasz atrakcyjność tych zajęć? (czy były dla Ciebie ciekawe, angażujące?); Jak oceniasz wiedzę przekazaną na zajęciach? (czy nauczyłeś/aś się czegoś nowego, ważnego?). Generalnie rzecz biorąc, oceny uczestników były wysokie w odniesieniu do każdego z bloków w obu badanych aspektach. Średnia ocen dla wszystkich badanych mieści się w przedziale 4,63-4,98. Należy więc uznać, że zdaniem uczniów zajęcia były zarówno wartościowe merytorycznie jak i atrakcyjne pod względem formy. Tabela poniżej pokazuje dokładny rozkład uśrednionych ocen warsztatów.

Tabela 3. Średnia ocena warsztatów

	Atrakcyjność zajęć	Przekazana wiedza
Blok 1	4,69	4,77
Blok 2	4,63	4,74
Blok 3	4,98	4,85

Zauważyć można, że średnia ocena zajęć różniła się nieco pomiędzy uczniami, którzy odmiennie deklarowali swój poziom wiedzy o dezinformacji i fałszywych przekazach przed zajęciami. Dla uproszczenia, w tabeli poniżej podzielono badanych na grupę o niższej samoocenie (1-3) oraz wyższej samoocenie (4-6) i zestawiono ze sobą ich oceny poszczególnych bloków zajęć.

Tabela 4. Średnia ocena warsztatów w grupach o różnej samoocenie wiedzy na temat dezinformacji i fałszywych przekazów

	BLOK 1 atrakcyjność	BLOK 1 wiedza	BLOK 2 atrakcyjność	BLOK 2 wiedza	BLOK 3 atrakcyjność	BLOK 3 wiedza
Niższa samoocena	4,35	4,56	4,31	4,55	4,61	4,50
Wyższa samoocena	4,86	4,86	4,78	4,83	5,17	5,01
Różnica	0,51	0,30	0,47	0,28	0,56	0,51

Jak widać, uczniowie deklarujący wyższą samoocenę oceniali warsztaty wyżej, zarówno w kontekście wiedzy (średnio o 0,36 oceny), jak i atrakcyjności jej przekazywania (średnio o 0,51 oceny). Na pozór może się to wydawać zaskakujące, jako że uczniowie o wyższym (deklarowanym) poziomie wiedzy mogli zetknąć się przynajmniej z niektórymi elementami programu zajęć, a przez to czuć znudzenie, czy oczywistość przekazywanych treści. Wydaje się jednak, że zadziałał tu inny mechanizm. Uczniowie deklarujący większą wiedzę – a więc wstępnie zainteresowani tematem – mogli lepiej rozumieć przekazywane im treści (wiedza), a jednocześnie wykazywać większe zaangażowanie w zajęcia (atrakcyjność). Pokazuje to, że projekty edukacyjne, takie jak „Czysty przekaz”, są generalnie użyteczne i skuteczne w całej badanej grupie, ale jednocześnie mogą najlepiej trafiać do kategorii odpowiednio nastawionych i przygotowanych uczniów, co podkreśla kluczową rolę codziennych doświadczeń szkolnych.

Ankieta kończyła się pytaniem otwartym, w którym uczniowie mogli swobodnie wypowiedzieć się na temat warsztatów, zakomunikować swoje potrzeby lub zaproponować zmiany. Pytanie to miało na celu uzupełnienie czysto ilościowej oceny zajęć oraz zebrać ewentualne potrzeby i propozycje, które można byłoby wdrożyć w przyszłości, podczas realizacji podobnych projektów. Należy zwrócić uwagę, że z możliwości swobodnej wypowiedzi skorzystała mniejszość uczniów (niecałe 18%), a większość ich uwag dotyczyła kwestii organizacyjnych, przede wszystkim związanych z posiłkami zapewnianymi podczas warsztatów. Wśród wypowiedzi dotyczących merytoryki projektu, kilkakrotnie pojawiły się głosy mówiące o potrzebie większej ilości zadań praktycznych, silniejszego zaangażowania uczniów w ćwiczenia. Z pewnością należy uznać te głosy za istotne i warte wzięcia pod uwagę w przyszłości, chociaż należy jednocześnie zauważyć, że większa liczba ćwiczeń mogłaby być trudna do przeprowadzenia, biorąc pod uwagę dość poważne ograniczenia czasowe. Trzy bloki warsztatów – wliczając przerwy – trwały około trzech godzin zegarowych, podczas których oprócz elementów ćwiczeń prowadzący mieli za zadanie przekazać pewien zakres wiedzy w formule wykładu czy pogadanki.

Wywiad z nauczycielami

Warto zwrócić też uwagę na kilka istotnych wątków, które pojawiły się podczas swobodnego wywiadu grupowego z nauczycielami, w którym wzięło udział około piętnastu osób. Był on połączony ze spotkaniem z ekspertami-edukatorami uczestniczącymi w projekcie (po jednej

osobie prowadzącej z każdego bloku). Najważniejsze wątki oraz wnioski z wywiadu zostały zapisane poniżej w sposób syntetyczny:

1. Nauczyciele generalnie uznają, że zajęcia takie jak realizowane przez SOK w ramach projektu „Czysty przekaz” są potrzebne i pożyteczne.
2. Ważnym zagadnieniem była próba ustalenia, dlaczego tak duży odsetek badanych uczniów nie pamięta, czy tematyka dezinformacji i fałszywych przekazów pojawiła się podczas zajęć szkolnych. Badani nauczyciele sygnalizowali, że problemy z zapamiętywaniem są obecnie dość powszechną dolegliwością wśród młodych ludzi, ale poza tak ogólnikowym wyjaśnieniem, starano się znaleźć odpowiedź w obowiązujących programach nauczania. Zdaniem nauczycieli, tematy, które były przedmiotem działań projektowych – jeśli się pojawiają – są okrojone do niewielkiej liczby godzin dydaktycznych, a więc nie dają możliwości utrwalenia materiału, powtórzeń (stąd problemy z zapamiętywaniem wśród uczniów). Po drugie, tematy takie pojawiają się na różnych zajęciach, np. informatyce, godzinach wychowawczych, języku polskim, w różnych kontekstach, przez co trudno jest osiągnąć efekt synergii i przekazania uczniom rzeczywistej wagi tych zagadnień dla życia współczesnego człowieka.
3. Projekt scenariusza lekcji, który jest jednym z wypracowanych efektów projektu nauczyciele ocenili pozytywnie, nie jest natomiast jasne, czy i na ile skutecznie będą oni mogli go wprowadzać podczas swoich lekcji w szkołach – pełna odpowiedź na to pytanie będzie możliwa dopiero po pewnym czasie. Wypowiedzi nauczycieli potwierdzają potrzebę powtarzania dodatkowych zajęć z zakresu dezinformacji i fałszywych przekazów (np. w formie takiej jak proponował projekt), aby maksymalizować kontakt uczniów z tymi zagadnieniami.
4. Za najważniejsze ryzyka związane z korzystaniem uczniów z Internetu nauczyciele uznali: mowę nienawiści, dezinformację oraz pozyskiwanie wiedzy o świecie za pośrednictwem mediów społecznościowych. Takie spostrzeżenia mogą być ważnym punktem wyjścia do planowania kolejnych działań projektowych skierowanych do uczniów.

Wnioski

Poniżej zostaną przedstawione najważniejsze wnioski z badania ewaluacyjnego projektu „Czysty Przekaz – od dezinformacji do świadomego odbiorcy”, realizowanego przez SOK w partnerstwie z Fundacją PZU. Wnioski będą połączone z ogólnymi rekomendacjami, które organizatorzy lub

nauczyciele mogą wziąć pod uwagę w przypadku realizacji takich samych lub podobnych projektów w przyszłości.

1. Uczniowie raczej wysoko oceniali swoją wiedzę na temat dezinformacji i fałszywych przekazów przed zajęciami, a jednocześnie po zajęciach nastąpił w badanej grupie wyraźny wzrost deklarowanego poziomu wiedzy (średnio o około jedną ocenę w skali szkolnej). Wskazuje to jednocześnie na zasadność jak i skuteczność działań podjętych w ramach projektu.
2. Istnieje pozytywny związek pomiędzy liczbą godzin spędzanych w Internecie, a deklarowanym poziomem wiedzy na temat dezinformacji i fałszywych przekazów.
3. Ponad połowa uczniów nie pamięta, czy zajęcia na podobne tematy odbywały się w ich szkołach. Jednocześnie osoby, które odpowiadają, że takich zajęć nigdy nie miały, wykazywały niższy poziom samooceny. Sugeruje to znaczenie usystematyzowanej i eksperckiej wiedzy przekazywanej uczniom – nie wszystkiego można nauczyć się wyłącznie z własnej praktyki.
4. Uczniowie pozytywnie ocenili wszystkie proponowane bloki warsztatowe w każdym z badanych aspektów (wiedza, atrakcyjność). Średnie oceny w skali szkolnej wahały się w przedziale 4,63-4,98. Dowodzi to właściwego doboru treści i przekazywania wiedzy podczas projektu.
5. Większe zainteresowanie zajęciami deklarowały osoby, które jednocześnie wykazywały wyższy poziom wiedzy na temat dezinformacji i fałszywych przekazów. Sugeruje to istotność regularnej pracy z uczniami, mającej na celu bázowe sygnalizowanie im wagi tych tematów. Wydaje się, że taka świadomość wśród uczniów wpływała na wyższe zaangażowanie i skuteczność prowadzonych zajęć warsztatowych.
6. Istnieje potrzeba powtarzania zajęć, które były oferowane w projekcie (lub podobnych) uczniom szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Bez tego istnieje ryzyko, że wśród części młodzieży szkolnej zdobyta w czasie projektu wiedza nie zostanie utrwalona, nie osadzi się w praktyce korzystania z Internetu.
7. Potencjalne kierunki dalszych działań projektowych mogą uwzględniać takie zagadnienia jak: mowa nienawiści w Internecie, dezinformację oraz problem pozyskiwania wiedzy o świecie przede wszystkim za pośrednictwem mediów społecznościowych. Są to tematy, które zostały uznane za istotne przez nauczycieli pracujących na co dzień z uczniami w szkołach, w których realizowano projekt.